

УДК 378.147:376.68:61.002.612

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ В УКРАЇНІ

Василь Гуменюк

Проаналізовано зовнішній моніторинг і оцінювання якості вищої медичної освіти в Україні та за кордоном через міжнародні рейтингові шкали університетів. Визначено взаємозв'язок між якістю вищої освіти та привабливістю навчального закладу на ринку освітніх послуг, що забезпечує збільшення кількості іноземних студентів.

Ключові слова: вища медична освіта, іноземні студенти, експорт освітніх послуг, рейтинг університетів.

Актуальною проблемою сучасної вищої освіти є створення ринку освітніх послуг для іноземних студентів, кількість яких є свідченням якості системи освіти країни. Сучасна Україна має налагоджену практику освітніх послуг для іноземних студентів, її вища медична школа розвивається у рідчій світових тенденцій розвитку медичної освіти. Експорт освітніх послуг України у частині підготовки фахівців у галузі охорони здоров'я базується на: напрацьованих роками традиціях і досвіді діяльності факультетів для іноземних студентів; новому, і багато в чому неурегульованому законодавстві; постійному зростанні рівня міжнародних вимог до фахівців медичного профілю; масштабності процесу мобільності сучасних абітурієнтів, студентів, і тих, хто навчається у закладах післядипломної освіти; загальних тенденціях розвитку медичної освіти і практики, зумовлених діяльністю ВООЗ та ініціативними впливами й інноваціями розвинених країн.

Європейський підхід до організації вищої медичної освіти, це – вступ до медичного університету після закінчення повної середньої школи. Американський – двоступенева вища освіта (природничо-науковий коледж і професійна медична школа). На відміну від більшості професій наявність диплома і присвоєння відповідно до країни лікарського звання (ліцензіат медицини, бакалавр медицини, лікар-спеціаліст тощо) ще не дає права займатися професійною діяльністю (є винятки). Діють різні організаційні форми обов'язкової післядипломної освіти, з суттєвими і несуттєвими відмінностями у спеціалізації, організації, термінах (від трьох до дванадцяти років). Навіть у тих небагатьох країнах, де загальна лікарська практика можлива після отримання диплома, надалі лікарі в обов'язковому порядку включені у програми підвищення кваліфікації.

Різні питання організаційної та дидактичної підготовки іноземних студентів вивчали: О. Резван, Л. Хаткова (особливості пізнавальних потреб та діяльності) [2; 8], Т. Дементьева, О. Татьянченко (комунікативні аспекти навчання) [1; 6]. Особливості природничо-наукової підготовки іноземних

студентів розглядали Я. Кміт (у вищій медичній школі), Т. Шмоніна (на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів). [11]. Цілісне дослідження теорії та історії навчання іноземних студентів в Україні в другій половині ХХ ст. здійснено Л. Рибаченко [3].

Роль систем оцінювання якості освіти у вищому навчальному закладі з метою формування його міжнародного іміджу і привабливості для іноземних студентів у названих роботах згадується лише побіжно.

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу на дві системи зовнішнього оцінювання якості вищої медичної освіти:

- зовнішній моніторинг якості, налагоджений самою країною та узгоджений із відповідними світовими стандартами;
- міжнародні рейтинги університетів, які, за різними критеріями, складають незалежні авторитетні агентства.

Результати такого оцінювання мають велике значення для формування іміджу закладу освіти, тим самим приваблюючи у країну нові потоки іноземних студентів. Аналіз цієї програми дасть можливість виявити, які можливості оцінювання якості освіти використовують розвинені країни для залучення іноземних студентів.

Мета дослідження: охарактеризувати системи зовнішнього оцінювання якості медичної освіти розвинених країн, проаналізувати особливості і специфіку зовнішнього оцінювання якості освіти у вищих навчальних закладах, у тому числі з медичними факультетами, конкретизувати перспективи розширення сфери послуг для іноземних студентів через можливості зовнішніх систем оцінювання якості медичної освіти.

За результатами аналізу низки зарубіжних джерел [15–18] встановлено, що при вступі сучасні вищі медичні заклади зберігають практику додаткового тестування рівня знань абітурієнтів, ураховуючи при цьому й результати загальнонаціонального тестування рівня знань випускників шкіл.

Узагальнюючи характеристику систем оцінювання якості освіти на медичних факультетах університетів розвинених країн, можна говорити про її цілісність. Вона складається з обов'язкового періодичного моніторингу – тестування знань усіх студентів. Успішне складання тестів є умовою для переходу на наступний етап навчання або для отримання професійної кваліфікації. Моніторинг проводять незалежні агенції, державні або регіональні центри. Наприклад, у США це NBME (National Board Medical Examiners – Національна рада медичних екзаменаторів); у Канаді – MCC (Medical Council Canada – Медична рада Канади); в Англії – Royal Colleges of Physicians, Королівські коледжі лікарів; Німеччина – Landesprüfungsamt – Екзаменаційна рада відповідного федерального округу.

Традиційним стало розмежування ліцензійних іспитів на послідовні етапи. У США іспитів на якість знань студентів усього три. У Канаді система зовнішнього оцінювання студентів має два кроки; в Англії – три; Німеччині – шість; Франції та Японії – один.

В Україні зовнішній моніторинг якості знань студентів-медиків було впроваджено на рівні експерименту в 1997–98 роках. Наказом МОЗ України за

№ 7 при МОЗ України було створено Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою з таких напрямків підготовки, як «Медицина» і «Фармація». У 2000 році ліцензійний іспит став обов'язковим для випускників стоматологічних факультетів, а в 2002 – для медичних, педіатричних та медико-профілактичних факультетів, у 2004 – для лікарів-інтернів, 2007 – інтернів-стоматологів, 2006 – медичних сестер, 2009 – фармацевтів.

Сьогодні у системі зовнішнього моніторингу якості ліцензійний інтегрований іспит включає один, два або три окремі і лише тестові заміри знань. Майбутні фахівці рівня «спеціаліст» та «магістр» (лікарі, лікарі-стоматологи, фармацевти, лікарі-психологи) послідовно складають «Крок 1», «Крок 2» та «Крок 3». Середній медичний персонал на отримання рівня «молодший спеціаліст» складає один тест – «Крок М», рівня «бакалавр» – два – «Крок М» та «Крок Б».

Іноземці, що здобувають вищу медичну додипломну та післядипломну освіту, підлягають оцінюванню якості через:

- окрему систему іспитів для іноземних фахівців медичного профілю, яким надають право на обмежену ліцензію на період післядипломного навчання (Англія), для отримання реєстрації і права на медичну практику (Австралія);
- єдині іспити, які, крім вітчизняних, можуть скласти й іноземні претенденти на продовження навчання чи отримання кваліфікації (Канада, США); для отримання первинної кваліфікації (Англія). Україна вибрала саме цей шлях.

Аналізуючи особливості та специфіку зовнішнього оцінювання якості освіти вищих навчальних закладах, у тому числі з медичними факультетами, за процедурами світових рейтингів університетів, візьмемо до уваги, що:

- репутація та рейтинг вищих навчальних закладів у контексті медичної освіти означає високий рівень організації наукових досліджень, доступ до численних стипендій та проектів у медицині та фармації, можливості організації практичної підготовки майбутніх фахівців у технологічно оснащених клініках;
- авторитет країни місцезнаходження ВНЗ, її потенційний простір для наукового розвитку, можливість входження у простір професійний створює суттєві фахові, у тому числі і матеріальні перспективи.

Університети демонструють свої результати у світових рейтингах на офіційних сайтах, у щорічних звітах, рекламних та ювілейних виданнях.

Міжнародний академічний рейтинг університетів світу, або Шанхайський рейтинг (Academic Ranking of World Universities, ARWU), оновлюється щорічно, публікується в усіх розвинених країнах, і його дані вважаються найбільш об'єктивними та авторитетними, оскільки методика ранжирування є стабільною, чіткою, здебільшого кількісною і прозорою. Сам рейтинговий список 500 найкращих утворюється за участю понад 1000 університетів за сукупністю даних із шести об'єктивних показників: кількість випускників та викладачів університету, які отримали Нобелівську премію або відзнаку в галузі математики Філдса; кількість науковців з високим індексом

цитовання у Thomson Scientific, кількість публікацій у журналі Nature and Science, кількість публікацій, відмічених у індексі цитування найбільш цитованих дослідників «Highly Cited Researchers», кількість публікацій, проіндексованих з природничих наук (Науковий індекс цитування «Science Citation Index – Expanded and Social Sciences Citation Index») і показник продуктивності у співвідношенні з масштабом та авторитетом закладу.

Загалом у рейтингу ARWU (дані станом на серпень 2012 року) домінують американські університети, всього 150, 17 – у першій двадцятці, 53 – у першій сотні. Гарвард, Стенфорд та Массачусетський ТІ – очолюють таблицю. В Англії всього 38 позицій – два в першій двадцятці (Кембридж – п'ятий, Оксфорд – десятий), 9 у першій сотні. У Китаї – всього 42 (жодного в першій сотні, зате одразу сім – у другій). У сотні кращих ВНЗ – університети Японії (Токійський – 20-те), Австралії, Німеччини, Канади, Швейцарії, Франції, Швеції, Ізраїлю, Нідерландів, Данії, Бельгії, Норвегії, Фінляндії, Росії. Московський – на 80-му місці (у 2011 було 77), Санкт-Петербурзький університет потрапив лише у п'яту сотню. У число 500 також увійшли: Чехія – Празький університет (201–300 місце), Угорщина – Будапештський університет Еотвosa Лоранда (Eotvos Lorand University) (301–400), Шегедський університет (University of Szeged) (401–500), Польща – Ягелонський та Варшавський університет (301–400 місця) та Сербія – Белградський університет, Словенія – Люблянський університет (University of Ljubljana), Хорватія – Загребський (401–500). Українського вишу немає жодного [4].

Окрім ARWU, Центр всесвітніх університетів CWCU у 2007 і 2009 роках розробив академічний рейтинг університетів за різними науковими напрямками (Broad Subject Fields, ARWU-FIELD) та окремими галузями знань (Subject Fields, ARWU-SUBJECT). У січні 2011 р. CWCU розпочав проект «Глобальний дослідницький профіль університету (Global Research University Profile), GRUP», метою якого є створення динамічного рейтингу університетів, що укладається на основі двох груп даних – об'єктивних показників та суб'єктивних оцінок експертів, представників близько 1200 університетів світу. Дані використовуються для розроблення додаткових індикаторів і порівняння університетів за різними параметрами [12].

Таким чином, окрім загального рейтингу, університети було ранжировано за рівнем досягнень у загальних наукових напрямках (Broad Subject Field) та за окремими галузями (Subject Fields). У рейтингових таблицях список двохсот університетів, рейтинг п'яти кращих відображено за напрямками: природничі науки та математика; інженерні, технологічні та комп'ютерні науки; біологія та сільськогосподарські науки; соціальні науки. З клінічної медицини та фармакології лідирують Гарвард, Університет Каліфорнії, Вашингтона (Сіетл), Джона Гопкінса та Колумбійський.

Розглянемо для прикладу ранжування Московського державного університету ім. В. М. Ломоносова, який у 1992 році відновив у своїй структурі медичний факультет. З усіх загальних галузей знань (іх п'ять) він розділяє 51–75 місця тільки в одній – «Natural Sciences and Mathematics» – в інших навіть не входить до перших 200. За кількістю статей у «Nature & Science» за останні 5 років – він на 323 місці, за індексами цитованості (SCIE & SSCI) – на 103-му. Але

за кількістю випускників – лауреатів Нобелівської та премії Філдса – на 12-му та на 25-му – за кількістю лауреатів професорсько-викладацького складу [4]

Найбільш популярний Світовий рейтинг вищої освіти Таймс з 2004 року складався двічі на рік агентством QS (Quacquarelli Symonds). До недавнього часу рейтинг вишів оприлюднював британський журнал «The Times Higher Education». З 2011 року журнал відмовився від співпраці. Цьому передував скандал з помилками, допущеними укладачами рейтингу, які ті, втім, визнали. З 2011 р. Таймс публікує два рейтинги – Світовий університетський рейтинг та Світовий рейтинг репутації університетів, – показники яких укладаються на підставі даних соціологічних досліджень, інформаційної групи Thomson Reuters та служби з вивчення громадської думки Ipsos Media [13].

Дані Світового університетського рейтингу (World University Rankings) отримують шляхом аналізу 13 показників, що групуються за п'ятьма категоріями. Рейтинг встановлюється за таким розподілом: 30 % рейтингу отримує категорія «Викладання: навчальне середовище» (Teaching: the learning environment), 30 % – «Науковий пошук: обсяг, вплив, репутація» (Research: volume, income and reputation), 30 % – «Цитування: вплив на наукові розробки» (Citations: research influence) (показники дещо зменшились, у рейтингу 2010–11 років ця категорія мала 32,5 %); 7,5 % – «Міжнародний імідж: професійний склад, студенти і розробки» (International outlook: staff, students and research), вага якої в останні роки зросла на 2,5 %; 2,5 % – «Вплив на промисловість: інновації» (Industry income: innovation).

Зазначимо, що в останні роки було уточнено досліджувані показники окремих галузей знань. Так, для природничих та фізико-математичних галузей знань показник цитувань становить 25 %, а гуманітарних та мистецьких – 15 %, клінічних та фундаментальних – 35 %. Відповідно до уточнених показників станом на кінець 2012 року визначено 400 кращих університетів, серед яких перше місце зайняв Каліфорнійський технологічний – 95,5 %, друге місце розділяють Університет Оксфорд (93,7) та Стенфорд (93,7), на четвертій позиції Гарвард (93,6), замикає п'ятірку – Массачусетський ТІ (93,1). Із країн близького зарубіжжя Московський державний університет імені М. В. Ломоносова займає 201–225 позиції. З університетів Польщі – Ягелонський та Варшавський університети (351–400). Конкретизація рейтингу університетів у галузі медичних наук виявила трійку лідерів – Оксфорд (91,7 %), Гарвард (90,4) та Кембрідж (88,6) [14].

Паралельний рейтинг Таймс будується на основі суб'єктивних оцінок «репутації університетів» – Світовий рейтинг вищої освіти Таймс (The Times Higher Education World Reputation Rankings). Ранжирування проводиться на основі аналізу даних експертного опитування. Найвищий рейтинг університету оцінюється як 100 балів, інші показники розташовуються відносно нього. Ранжирування проводиться за суб'єктивними характеристиками якості вищої освіти, тому для об'єктивізації даних і з метою урівноваження значення фізико-математичних та природничих і гуманітарних наук використовується широта вибірки (у 2012 році – це 31000 вчених зі 149 країн Америки (44 %), Європи (28 %), Азії (25 %) та Африки (4 %); з 17554 науковців 3/4 – професорсько-викладацький склад університетів у пропорції 20 % – фізико-

математичні та інженерно-технологічні науки, 19 % – соціальні, 17 % – медичні, 16 % – біологічні та 7 % – мистецтво і гуманітарні науки). За оцінкою експертів перевагу мають університети: Гарвардський (100 балів; готує медиків), Массачусетський технологічний (87,2), Кембриджський університет (80,7; готує медиків), Стенфордський (72,1), Каліфорнійський Берклі (71,6).

Присутність наукового закладу у світовому інформаційному просторі оцінюють міжнародні рейтинги Webometrics, Ranking of World's Universities (Cybermetrics Lab, National Research Council, Spain) та ARWU (Shanghai Jiao Tong University), які беруть до уваги низку факторів. Webometrics зосереджується на оцінці Web-діяльності ВНЗ. Рейтинг укладається за спеціальною методикою, розробленою відповідно до Берлінських принципів ранжирування вищих навчальних закладів (Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions), визначених ЮНЕСКО, зокрема, аналізується не освітня діяльність університету загалом, а саме те, як він представлений у Інтернеті.

Так, виявлено, що за даними Вебометрікс, станом на 03.01.2013 року з українських медичних вищих закладів освіти в Інтернеті найбільш широко представлені Донецький державний медичний університет – 2021 місце; 4394 – Буковинський державний медичний університет; 5970 – Українська медична стоматологічна академія; 7246 – Львівський національний медичний університет імені Д.Галицького; 7812 – Одеський державний медичний університет; 8309 – Луганський державний медичний університет. У той же час серед польських медичних закладів Ягелонський університет / Uniwersytet Jagielloński знаходиться на 281 місці, а чотири заклади входять у другу тисячу – Познанський університет медичних наук (Poznan University of Medical Sciences / Uniwersytet Medyczny w Poznaniu) (1762); Гданський медичний університет (Medical University of Gdansk / Gdański Uniwersytet Medyczny) (1816); Вроцлавський медичний університет (Medical University of Wrocław / Akademia Medyczna. Piastów Śląskich we Wrocławiu) (1898); Варшавський медичний університет (Medical University of Warsaw / Warszawski Uniwersytet Medyczny) (1996); два – у третю тисячу Шльонський медичний університет у Катовіцах (Medical University of Silesia in Katowice / Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach) (2505), Лодзький медичний університет (Medical University of Lodz / Uniwersytet Medyczny w Łodzi) (2586). З російських єдиний Московський державний університет імені М.В. Ломоносова займає 177 місце.

Суттєвим недоліком освіти у медичних закладах є те, що громадські організації та професійні медичні об'єднання залишають як другорядне питання якості підготовки фахівців. Державою не налагоджені механізми зіставлення показників ліцензійних іспитів фахівців із процедурою їх працевлаштування. Тому подальшого дослідження потребують питання зниження суб'єктивних ефектів у моніторингу якості вищої медичної освіти в Україні, механізмів зіставлення їх із європейськими стандартами якості. Проблематизація і систематизація якісних змін у підготовці спеціалістів з охорони здоров'я слугуватиме гарантією притоку іноземних студентів, підвищенню іміджу української вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Дементьєва Т. І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 / Т. І. Дементьєва. – Х., 2005. – 20 с.
2. Резван О. О. Педагогічні умови розвитку пізнавальних потреб іноземних студентів у процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. О. Резван. – К., 2008. – 17 с.
3. Рибаченко Л. І. Підготовка іноземних студентів у навчальних закладах України (1946–2000 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Л. І. Рибаченко. – Луганськ, 2001. – 20 с.
4. Світовий рейтинг університетів (Academic Ranking of World Universities) за 2012 рік [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : <http://eurosvita.net/index.php/?category=1&id=2102>
5. Татьянченко О. О. Педагогічні умови спілкування з іноземними студентами в процесі навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. О. Татьянченко. – К., 1997. – 24 с.
6. Хаткова Л. В. Нова освітня парадигма / Л. В. Хаткова // Нові технології навчання. – К., 2002. – Вип. 33. – С. 42–46 .
7. Шмоніна Т. А. Педагогічні умови природничо-наукової підготовки іноземних студентів на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. А. Шмоніна. – Т., 2012. – 20 с.
8. ARWU (Academic Ranking of World Universities) [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : <http://www.arwu.org/index.jsp>
9. QS WorldUniversityRankings 2011/2012 [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : <http://eurosvita.net/?category=1&id=1236>
10. The Worlds University Rankings. World University Rankings 2012-2013 [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу : <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2012-13/world-ranking>
11. Antepohl W. Post-graduate medical education in Germany / Antepohl W. // Proceeding of th 1stMedNet Conference, May 1997, Rotterdam, the Netherlands.
12. Association of of American medical colleges and the American medical association. Functions and structure of a medical school. Standards for Accreditation of medical education programs leading to the MD Degree. Liason Committee on Medical Education, Washington, DC & Chicago. 1997.
13. Bingmann D. Overview of medical education in Europe // Medical education in Europe An antology of Med-Net conference presentations 1998, Lille & 1999, Maastricht.
14. Making medical practice and education more relevant to people's needs : The contribution of the Family Doctor // A working paper of the WHO and the WOFD. From the joint WHO-WONCA Conference in Ontario. – Canada, November 6–8, 1994.